

ДУК "Бярозаўская раённая бібліятэчная сістэма"

Пескаўская сельская бібліятэка

Раённы конкурс
на лепшае краязнаўчае масавае мерапрыемства
"ПАЧАТАК УСЯМУ - ЗЯМЛЯ ТВАІХ БАЦЬКОЎ"

Гуляем у даўніну

Краязнаўчая
творчая майстэрня

Гуляем у даўніну

Краязнаўчая творчая майстэрня

У бібліятэцы аформлена кніжная выстава “Беларуская народная цацка”. Мерапрыемства суправаджаецца мультымедыйнай прэзентацыяй “Лялька – абярэг, гульня, памяць”.

Вядучы: Добры дзень, дарагія сябры. Мы сёння запрашаем вас на незвычайныя заняткі. Наша бібліятэка ператварылася ў творчую майстэрню, і мы з вамі будзем гуляць, гуляць у мінулае. У нашай майстэрні вы даведаецеся многа цікавага пра цацкі, зможаце зрабіць самі лялечку на майстар-класе “Зрабі мяне”, сфатаграфавалі ў фотаатэлье “Здыміся са мною”. Ну што ж, наша творчая майстэрня пачынае сваю работу.

Слайды №№ 1, 2.

(Гучыць музыка, уваходзіць Вольная Хвілінка з сяброўкамі)

Вольная Хвілінка: Добры дзень, мае даражэнькія! Я – ваша Вольная Хвілінка – вельмі рада нашай сустрэчы. Калі вы заняты справамі, я не гуляю, а гатуюся да нашых сустрэч. Калі вы завіталі да нас, значыць у вас з’явілася вольная хвілінка і мы можам пагуляць. Для гэтага я адчыняю свой чароўны куфэрачак, які напоўнены рознымі цудамі: казкамі, забаўлянкамі, цацкамі. Гэты куфэрак перадаецца з пакалення ў пакаленне, ад бацькоў – дзецям, а ад дзяцей – іх дзецям і гэтак далей. Да мяне ён трапіў з далёкай даўніны. І сёння пазнаёмімся з тымі цудамі, якія хавае наш куфэрачак.

Вядучы: Ой, Вольная Хвіліначка, калі яшчэ я была маленькая і прыходзіла ў госці да сваёй бабулі, яна таксама адчыняла такія ж чароўны куфэрачак і для мяне. І скажу вам – я з ім ніколі не сумавала.

(Сяброўкі расаджваюцца, а Вольная Хвілінка адкрывае куфэрак і дастае цацкі, паказвае іх і расстаўляе на выставе)

Вядучы: Праходзь, Вольная Хвіліначка, да нашых дзетак, уладкоўвайся.

(Вольная Хвілінка садзіцца побач з дзецьмі)

Вядучы: Не заўсёды цацкі былі такія, як цяпер. Раней не было розных канструктараў і сучасных лялек, нават не было дзіцячых садоў. А дзяцей неабходна было забаўляць. Цацкі рабілі з рознага матэрыялу, які быў пад рукой. Давайце паглядзім, якімі цацкамі гулялі дзеці ў тых часы.

Слайд № 3.

Вы бачыце цацку з саломы, гэта лялька з мінулага. Зараз лялькі з саломы робяць толькі як сувеніры.

Слайд № 4.

Таксама раней цацкі рабілі з гліны. У асноўным гэта былі свістулькі ў форме звяроў і птушак. Іх прыгожа размалёўвалі фарбамі.

Слайд № 5.

У мінулыя часы рабілі лялек і з нітак...

Слайд № 6.

і з тканіны.

Лялька займае сярод усіх цацак асобнае месца. Наша сувязь з лялькай больш моцная, чым мы можам сабе ўявіць. Не маючы ані рук, ані ног, ані твару, яна адразу пазнаецца па вопратцы і выгляду. Абранутая ў белую кашульку, спаднічку, падвязаную хвартухом, з чырвонай паскай у тоўстай касе, лялька захоўвае ў сабе народныя ўяўленні аб жаночай прыгажосці.

Слайд № 7.

Вядучы: Лялька **"Кувадка"** рабілася абавязкова з аднатоннай тканіны і чырвоных нітак. Яна вешалася над люлькаю немаўляці. Гэтая лялечка была першай цацкай малога дзіцяці, яна ахоўвала і забаўляла свайго маленькага гаспадара.

Слайд № 8.

"Крупенічка" і **"Багач"** спрыялі дастатку ў хаце і ставіліся ў чырвоным куце. Насыпалі ў вузельчыкі крупу ці зерне, якія вясной развязвалі і першым на ўчастак высявалі менавіта гэтае зерне, каб мець добры ўраджай.

Слайд № 9.

Лялька-абярэг **"На здароўе"** робіцца з льняной тканіны. І чым меней жыла гэтая лялька – тым лепш. Так-так, бо калі яе майстравалі, загадвалі, каб яна забрала на сябе ўсю хваробу чалавека, а калі ён папраўляўся – ляльку спальвалі.

Слайд № 10.

"Берагіня" ахоўвала ўвесь род і ставілася ў хаце ў чырвоным куце. Гэтая лялька мела мяшчкі з зернем і грошыкамі, каб усе члены роду жылі ў дастатку.

Слайд № 11.

Лялька **“Дабрабытніца”** хавала ў сабе ўвесь дабрабыт хаты і ахоўвала яго.

Слайд № 12.

“Жаданніцу” нікому не паказвалі, захоўвалі ў сваім пакоі побач з люстэркам. Загадваючы пажаданні, яе ўпрыгожвалі чарговай стужкай, якую завязвалі ёй на руку.

Слайд № 13.

“Званочак” – вястун добрых вестак. Званочкі маглі быць як у руках лялькі, так і замест ножак.

Слайд № 14.

“Кубышка-траўніца” напайнялася мятай, чаборам, ліпай, самымі рознымі травамі, у залежнасці ад захворвання. Такія лялькі спрыялі выздараўленню пры прастудзе, паколькі змагаліся з мікробамі, мацавалі сон, здымалі галаўны боль.

Слайд № 15.

“Неразлучнікаў” дарылі маладым на вяселле, каб яны заўжды былі разам, захоўвалі ў сям’і лад. Гэтую ляльку-абярэг можна дарыць парам і на юбілейныя вяселлі.

Слайд № 16.

“Багатуху” – ляльку пладавітасці, росквіту, памнажэння і пабагачэння роду заўсёды стварала маці. І выглядала лялька так: да асноўнай, большай, постаці прывязваюць пасам маленькіх лялянят-дзетак. Ляльку дарылі на вяселле: падчас вясельнай цырымоніі маці адрывала маленькіх лялек ад вялікай і перадавала маладым – на прыплод, зачын здаровых нашчадкаў і дабрабыт. Вялікая лялька заставалася ў бацькоўскай хаце як сімвал моцы роду. Яе ставілі высока на шафу ці паліцу і ніколі не давалі ў рукі чужакам. Багатуху не знішчалі, пакуль доўжыўся род.

Слайд № 17.

“Вядучка” – маці, бабуля, хросная, сястра, а магчыма, і мачыха або выхавальніца, адным словам тая жанчына, якая вядзе дзіця за руку. Паняцце весці за руку ці за рукі заключае ў сабе і прамы, і пераносны сэнс. З аднаго боку, дзіцяці неабходная цялесная дапамога, каб рухацца па гэтым свеце. З іншага боку, дзіцяці неабходная дапамога, якая ўказвае шлях не па выбоінах і купінах, а па прамой дарожцы. Дзіцяці неабходна даведацца, як жыць і ладзіць адносіны ў гэтым свеце, чаму і вучыць мудрая вядучка, перадаючы дзіцяці свае веды.

Слайд № 18.

Лялька *“Карагодніца”* – цацка выключна для забавы і не нясе ў сабе абярэгавую функцыю. Яна выступае як своеасаблівы трэнажор для маленькіх пальчыкаў дзіцяці. Ляльку рабілі на палачцы, якая пры кручэнні весела круцілася. Рабілі звычайна кожнаму дзіцяці адразу дзве лялькі – па адной у кожную руку. Гэта трэба было для таго, каб пасталеўшы, дзяўчынка магла ўпэўнена брацца за прадзенне, так як засваенне новага віду рукадзелля для яе праходзіла хутчэй.

Слайд № 19.

“Жаўранак”. Шмат казак, песень, легенд і паданняў складзена ў народзе пра птушак. У легендах і паданнях птушкі часта пільнуюць межы сваёй роднай зямлі, дапамагаюць чалавеку. Вядомы і легендарныя, а таксама казачныя птушкі – Сірын, Гамаюн, Жар-птушка. Існуюць святы, асноўныя дзеючыя асобы якіх – птушкі. Гэта, напрыклад, свята Саракі, якое адзначаецца ў сакавіку. *“На Саракі дзень з ноччу мераюцца”*. *“Зіма канчаецца, вясна пачынаецца”*. У славян існавала вера ў тое, што ў гэты дзень з цёплых краін прылятаюць сорок розных птушак, і першы з іх – жаўранак.

Слайд № 20.

Вядучы: У сучасных дзяцей ёсць мноства цацак і лялек. Але лялька, зробленая сваімі рукамі, даражэйшая, бо ў ёй захоўваюцца традыцыі

продкаў, іх душа, прыгажосць народнага рамяства. А зараз мы з вамі і зоймемся гэтай цудоўнай справай.

Сядайце, калі ласка, за працоўныя сталы, а Вольная Хвілінка з вамі пагуляе. Яна будзе падыходзіць да кожнага з вас з кошыкам, а вы будзеце з заплюшчанымі вачамі браць з кошыка цацку, называць яе і гаварыць, з якога матэрыялу яна зроблена.

(Дзеці гуляюць у гульнію)

Вядучы: Мы з вамі будзем майстрамі-ўмельцамі і будзем рабіць вось такую беларускую ляльку з тканіны, якая называецца “**Берагіня**”. Завуць яе так, таму што яна аберагала нашых продкаў.

(Вольная Хвілінка дастае з куфэрка і раскладае на сталы тканіну, ніткі, напаўняльнік)

Вядучы: На стале ў кожнага з вас кавалачкі тканіны прамавугольнай формы. Бярэм кусочак тканіны белага колеру, кладзем у сярэдзіну кавалачак напаўняльніка і замацоўваем ніткай. Бярэм і зверху прымотваем. Атрымалася загатоўка лялькі. Далей бярэм у рукі два супрацьлеглыя вуглы тканіны і па краях таксама перамотваем. Атрымаліся рукі нашай лялькі. Бярэм стракаты кусок тканіны і робім ляльцы спаднічку, прымотваючы яго ніткамі. Паверх прымотваем меншую латачку, гэта будзе фартушок. Вось наша лялечка амаль гатова, але ж трэба завязаць ёй хустачку, для гэтага бярэм яшчэ кавалак тканіны, згортваем на вугал і абвязваем галаву. А зараз мы зробім вузельчык нашай лялечцы, туды можна палажыць грошы, збожжа або іншы дабрабыт.

Мы возьмем кавалачак чырвонай тканіны, у сярэдзіну пакладзем зярняткі, збярэм за вуглы і пераматаем ніткаю. Вось і вузельчык, засталася яго прымацаваць да рук лялькі. Пакажыце, якія лялькі ў вас атрымаліся?

(Дзеці паказваюць)

Вядучы: Але ж вы ведаеце, дзеці, што нашы бабулі, калі збіраліся вось так разам, не толькі працавалі, а яшчэ бавілі сябе прымаўкамі, гісторыямі, казкамі. А можа хто з вас ведае прымаўкі пра працу?

(Дзеці адказваюць)

Дзяўчына 1: І я ведаю:

- Сіно до коровы ны ходыць.
- У нэўмілого рукі ны боляць.

Вядучы: Так, добра, а яшчэ?

Дзяўчына 2: Ой, а мяне сёння бабуля назвала – *Розумна, бы Кронькова гусь.*

Вядучы: То ты мусіць вельмі разумная, а хто яшчэ ведае пра тую гусь?

Дзяўчына 1: Я!

Вядучы: То можа і раскажаш нам?

Дзяўчына 1: Добра, слухайце:

Жыў калісьці гаспадар на прозвішчу Кронька. На ўсю вёску было два калодзежы, адзін з якіх знаходзіўся каля хаты Кронькі. А ў яго было многа гусей. Зімой, калі набіралі ваду, яна разлівалася і намярзала ледзяная горка, гусі падыходзілі да калодзежа папіць вады і абыходзілі горку бокам, а адзін хітры гусь садзіўся на хвост і з'язджаў з яе ўніз. Гэта заўважылі і кожны раз смяліся: "Глядзіце, глядзіце, якая ў Кронька разумная гусь". І з тае пары, калі хто казаў што небудзь разумнае, пра яго гаварылі: "Разумны, як Кронькава гусь". (Мясцовая прымаўка "Разумны, як Кронькава гусь" выкарыстоўваецца і ў цяперашні час. Запісана ад Базылюка Сцяпана Рыгоравіча 1933 года нараджэння).

Вядучы: А хочаце казку паслухаць? Да нас разам з Вольнай Хвілінкай прыйшла яе сяброўка Волечка. Яе бабуля калісьці была вялікая ахвотніца да казак. Наша Волечка таксама іх ведае шмат. Паслухаем?

Дзяўчына 3: Ну, то слухайце:

Дід і баба

Жылы собі дід з бабою. Надышло свято Вэлыкдэнь. Закололы воны свыню. Посольлы сало і мнясо, зложылы ў кубэлец. А дід буў скуповатый. Пошкодоваў вун сала і мняса для бабы. Посварыўся з ёю і выгнаў з хаты. Завязаў кішкамі двэры і остаўся сам у хаті. А баба осталась на дворы. І надумалася вона пойты ў ліс. Доўго ішла по лісі і натрапыла на маленькую хатку. Зайшла вона ў сэрэдыну і сумілася. Піч у хаті з масла зроб'яна, стул і лаўкі з сыру, стіны оладкамі обліп'яны. Одколупала вона кусочок сыру од лаўкі, масла з пэчы, оладка со стіны, поіла, прылэгла отдыхнуты, хутко і заснула. Под вэчор прыйшылы козы з пашы. Баба іх напоіла, подоіла. Так і осталась вона жыты з козамы.

Прошло пару місяцуў. Зануділася баба по дідові. Хочэцца юй побачыты, як дід жывэ сам. І надумалася сходыты до діда. Узяла з собою масла, сыру, молока і пошла. Выйшла рано-рано, шчэ темно на дворы було. Мынула ліс, подышла до сэла. Бачыть: у дідовой хаті дым з комына ідэ. Дід у пычы топыть. Подышла до хаты, заглянула ў оконцэ. Дід стоіть коло пэчы і варыть сніданне. Постукала ў двэры, алэ ныхто ны одчыныў. Тоды вона залізла на стрыху і заглянула ў комын. А дід у гэтый час высунуў горшок з пэчы і помішвае крышаны. Покоштоваў крышаны дай кажэ:

– Сало і мнясо кончылося, а крышаны нышчымны зусім ны смачны.

Пошкодовала баба діда і скінула ёму ў горшок кусочок масла. Побачыў дід, шчо нішчо ў горшок упало, і давай боўтаты ложкою ў горшку. Ныц ны найшоў, оно скалкі тлушчу поішлы по воді. Покоштоваў дід крышаны і кажэ:

– Э, то нішчо і посмачнійшало.

Заглянуў у комын і просыть:

– Воронка, воронка, шчэ раз капны.

Кінула баба ішчэ одын кусочок масла. Здывоваўся дід, на двур выйшоў. Аж бачыть: баба на стрысі сыдыть. І давай казаты:

– Ой, бабко, ой моя хорошынька, ходы ў хату. Злізла баба со стрыхі, зайшла ў хату. Посадыў дід еі за стул, достаў горшок з пэчы, на стул поставыў. А баба положила сыр, масло. Поснідалы воны і пытае баба ў діда:

– Як тобі тут жывэцца одному?

– Благо жыву, бабко, збідніў зусім, навэть хліба няма ў хаті, – кажэ дід.

– То ходім до мэнэ жыты, – просыть баба.

– Добрэ, – согласыўся дід.

І поішлы воны ў козіную хатку.

Прыішлы воны ў козіную хатку. Прыішлы дід з бабою пузно, козы ўжэ булы дома. Управылася баба по хозяйству, накормыла діда, і леглы спаты. А дід усэ ворочаецца, ны можэ заснуты. Мусыть об'іўся дід, сопсоваўся ў ёго жывот. Бурчыть у жывоті, колэ ў бокі. Вун то на двур ідэ, то з двора ў хату. Розозлыўся козёл, шчо той спаты мішае, і давай діда рогамы быты. Злякаўся дід, схватыў свої манаткі і давай утікаты. А козел за ім. Еле дід добіг до свэі хаты. А баба осталася коло козэй жыты. І тэпэр жывэ-пожывае, добра нажывае. Вот вам казка, а мні міска масла. (Казка записана ад Новік Ганны Іванаўны 1902 года нараджэння)

Вядучы: Так, вельмі цікавая казка, дзякуй. А яшчэ хто што нам раскажа?

Дзяўчына 2: Я яшчэ прыказкі ўспомніла:

- Робота нэ воўк, у ліс не пойдэ.
- Говоры ны говоры, а работа стоіт.

Вядучы: Ой, так. Колькі пра працу не раскажвай, а пакуль рукі не прыложыш, яна не зробіцца. Давайце ж зоймемся справай і зробім яшчэ “Жаўранка”. Згодны? (Дзеці адказваюць)

Для вырабу птушкі вам спатрэбіцца тканіна яркага колеру, ніткі, нападуняльнік.

Бярэм тканіну квадратам памерам 7х7 см. Складваем яго па дыяганалі, атрымаецца трохвугольнік. Кладзём яго вострым вуглом уніз, а бакі складваем унутр да сябе, атрымаецца квадрат. Яшчэ раз складваем краем

унутр. Потым складаем папалам – атрымаўся трохвугольнік. Бярэм нітку і перамотваем востры канец – гэта носік птушкі. Затым выпростваем тканіну, цалкам разгортваем яе. Прыўздымаем край і ўкладваем унутр кавалачак напаўняльніка, фармуючы галаву птушкі. Зноў абмотваем і замацоўваем пятлю, нітку не абрываем. Цяпер выпростваем вуглы тканіны – атрымліваецца галава птушкі і распраўленыя крылы. Праводзім нітку ўздоўж цела птушкі і абмотваем двума віткамі хвосцік, пасля праходзім да галавы птушкі наўскасяк, правёўшы нітку ўздоўж шыі. Вяртаемся да хваста, абводзім хвосцік і з другога боку праходзім да шыі, зноў вяртаемся да хваста. Атрымліваецца крыж на спіне птушкі.

Ну вось, наша птушачка гатова. Змарыліся? Мы з вамі вельмі добра сёння папрацавалі. Вам спадабалася? Тады запрашаем вас яшчэ да нас у госці. Мы з Вольнай Хвіліначкай і яе сяброўкамі будзем вас чакаць і гатавацца да новых сустрэч. А зараз вы можаце забавіць свой час у нашым фотаатэлье “Здыміся са мною”, дзе вас чакае шмат цікавых рэчаў. А нашы дзяўчаткі навучаць вас правільна імі карыстацца. Да пабачэння!

Спіс выкарыстанай літаратуры:

Зими́на, З. И. Текстильные обрядовые куклы : методическое пособие / З.И. Зими́на. – Минск, 2006.

Народная культура Беларусі : энцыклапедычны даведнік / пад агульн. рэд. В.С. Цітова. – Мінск : Беларуская энцыклапедыя, 2002. – 432 с.

Церашковіч, Т. А. Лялька беларуская / Т. А. Церашковіч. – Мінск : Палымя, 1992. – 126 с.

Інтэрнет-рэсурсы:

Лялька беларуская : [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : yandex.by/images. – Дата доступу : 18.06.2019.

Складальнік: *Наталля Сцяпанавіч Міллер,
загадчык Пескаўскай сельскай бібліятэкі-філіяла*

Беларуская народная цацка

Прыкладная распрацоўка кніжнай выставы

Цытата: Для таго, каб разумець, як жылі нашы продкі, трэба ведаць не толькі, як яны працавалі, апраналіся, чым частаваліся і як бавілі час, але і як глядзелі на свет, каго шанавалі, ад каго засцерагаліся, што лічылі пачэсным, а што — ганебным. Менавіта ўсведамленне гэтага дае трывалую глебу пад нагамі, тое важнае маральна-этычнае багацце, якім можна запоўніць свой духоўны куфар.

Ж. КАПУСТА

1 РАЗДЗЕЛ: “Да родных вытокаў”

1. **А на купала сонца йграла** : [узгадваецца вёска Споравы Бярозаўскага раёна] // “Ядранае жыта гаспадара кліча...” : каляндарны год у абрадах і звычаях. – Мінск, 2015. – С. 248-268.
2. **Маляўка, М. Спадчына, або Каб не стаць манкуртам** : абразкі з жыцця нашых продкаў / Мікола Маляўка ; [маст. : Я. А. Ларчанка, Н. У. Кузьмянкова, Т. Я. Кудзіна ; фота : А. М. Сталяроў, А. П. Дрыбас, А. А. Галкоўскі]. – Мінск : Народная асвета, 2018. – 159 с.
3. **Прокопенко, Е.Л. Я ігрушку смастерю** / Е. Л. Прокопенко. – Мінск : Палымя, 2001. – 128 с.
4. **Сахута, Я. М. Беларускае народнае мастацтва** / Я. М. Сахута. – Мінск : Беларусь, 2011. – 367 с.
5. **Холеў, С. Б. Да родных вытокаў** : у дапамогу кразнаўцу / С. Б. Холеў ; фота : Т. В. Валодзіна, Я. М. Сахута, А. А. Галкоўскі. – Мінск : Народная асвета, 2019. – 157, [2] с.
6. **Этнаграфія Беларусі** : энцыклапедыя / рэдкал. : І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларуская Савецкая Энцыклапедыя, 1989. – 375 с.

2 РАЗДЗЕЛ: “Чароўныя лялькі”

1. **Барби, пупс и волшебные куклы** // Рюкзачок. – 2012. – № 4. – С. 28-31.
2. «**Живые**» игрушки // Рюкзачок. – 2012. – № 4. – С. 32-33.
3. **Маляўка, М. Спадчына, або Каб не стаць манкуртам** : абразкі з жыцця нашых продкаў / Мікола Маляўка ; [маст.: Я. А. Ларчанка, Н. У. Кузьмянкова, Т. Я. Кудзіна ; фота: А. М. Сталяроў, А. П. Дрыбас, А. А. Галкоўскі]. – Мінск : Народная асвета, 2018. – 159 с.
4. **Сахута, Я. М. Народнае мастацтва** / Я. М. Сахута. – Мінск : Беларуская навука, 2015. – 180 с.: іл.
5. **Церашковіч, Т. А. Лялька беларуская** / Таццяна Церашковіч. – Мінск : Палымя, 1992. – 126 с.

3 РАЗДЗЕЛ: “Майстры на ўсе рукі”

1. **Жаворонкі** : [кукла из ткани] // Ксюша. Умелые ручки. – 2015. – № 4. - С. 1-2.
2. **Воронушка** : [кукла из ткани] // Ксюша. Умелые ручки. – 2015. – № 4. – С. 4-7.
3. **Куклы «Ясь» и «Янина»** : [кукла из шерсти] // Ксюша. Умелые ручки. – 2014. – № 9. – С. 16-21.
4. **Милавица** : [кукла из соломки] // Ксюша. Умелые ручки. – 2012. – № 1. - С. 22-23.
5. **Плетение из соломки и других материалов** : прыёмы плетения, плетёная мебель, плетёная утварь, апликацыя / авт.-сост. А.А. Гриб. – Минск : Современная школа, 2007. – 240 с.
6. **Сувенирная куколка** : [кукла из листьев кукурузы] // Ксюша. Умелые ручки. – 2014. – № 9. – С. 10-12.